

F I G Y E L Ő

A szegedi népnyelv

A nyelv az emberi lélek közlési vágyának legtermészetesebb kifejező eszköze, e mellett azonban művészi alkotás is, amelyben a kollektív lélek jut jellegzetes kifejezésre. Nem pusztán gondolat-közlésre szolgál, hiszen a gondolkodás az embernek nem a legelsődlegesebb megnyilatkozása. Nemcsak a mindennapi élet pillanatnyi szükségleteit és vonatkozásait fejezi ki, hiszen akkor a szónak nem volna külön művésze. Ha megfigyeljük a műveltek beszédét, tehát a magunkét is, be kell vallanunk, hogy vagy papirosízú vagy pedig egészen színtelenné, dőcögőssé, lompossá, vált: tisztára a gyakorlati hasznót, általában a legrövidebb közlést szolgálja, elvesztette azt a titokzatos többletet, amelyet a parasztember és a költő nyelvében érezünk.

Mint ismeretes, a beszélt magyar nyelven belül a műveltek és a parasztemberek nyelvéről, a köznyelvről és a népnyelvről vagy tájszólásról is beszélünk. Ez a megkülönböztetés — a fentiek értelmében — teljesen jogosult, sőt szükséges. Igaz ugyan, hogy a kettő örök csereviszonyban áll egymással, de a népnyelvnek olyan jellegzetességei vannak, amelyekkel legföljebb csak az ünnepélyes költői nyelv vetekedhetik. Gazdag a megfigyelésben és képekben, a rögtönzésben és árnyalatokban, izes a megfogalmazásban, hajlékony a kifejezésben. A paraszti beszéd folytonos vonatkozást teremt a mondanivaló és a környezet között. Innen a hasonlatok kultusza: a beszéd bizonyos nyomatékot és távlatot

kap általuk. A számtalan ki nem mondott utalás, az összefüggések egynémely részletének elhallgatása, a szükszavúnak tetsző tömörség a népnyelvet a szűkebb közösségen kívül állók számára sokszor teszi érthetatlenné, vagy legalább is különössé, de föltétlenül érdekessé. Nem véletlen, hogy a magyar nyelv legnagyobb mesterei erejüket, ízeiket, szépségüket, mind a népnyelvből merítették.

A népnyelv csodálatos multnak hírmondója. Most nemcsak a népnyelv nyelvészeti különlegességeire; hangsúlyozásának provinciális színeire, megőrzött régiségeire gondolunk. A népnyelvnek itt bennünket inkább az élete, az a szerepe érdekel, amelyet egy kisebb emberközösségben betölt. Bizonyosságainkat, megfigyeléseinket a szegedi tájszólásból, anyanyelvünkéből merítjük.

A nyelvnek a nép érzése szerint bizonyos határozmányok szerint és bizonyos feltételek mellett mágikus ereje van. Ez a felfogás alapjaiban az imádság lélektanával rokon, továbbá abban a primitív lelki magatartásban gyökerезik, amely a kimondott szónak az érzéki világban is hatalmat tulajdonít. Ezért van az, hogy régivágású öreg parasztok megbor-zadnak, ha átkozódást hallanak, így ha valakit a *fenével ötetnek*, mert azt hiszik, hogy az átok megfogán. Ezért van az, hogy a jámborabb lelkek valósággal szenvednek, ha *Istent műveltetik*, azaz Isten nevével káromkodnak, mert úgy gondolják, hogy Isten büntetése azonnal bekövetkezhetik és nemcsak a káromkodót sujtja, hanem azokat is, akik hallják. Ezért van az is, hogy a villámlást az ősi

magyar istennyila helyett egyszerűen *nyilának* emlegetik (pl. *lécsapott a nyila*), nehogy Istennek, neve hallatára, mintegy eszébe jusson, hogy lesujtson a földi emberekre. A keresztleletlen gyereket nem emlegetik a leendő nevének, mert a gonoszlélek meghal-lanára és még hatalma volna a megrontására. Éppen ezért *Nemtudomkának* hívják. A kisgyereket szívesen illetik gyöngéden ócsároló jelzővel: *te kis szemét* (Tápé), *te csunya*, *te kis förtelmes*, hogy a halál, betegség messzire elkerülje, ne találja érdemesnek arra, hogy meglátogassa. A magyar parasztembernek Szegeden is, máshol is *házacskája*, *tehénkéje*, *fődecskéje* van, hogy ezzel a ma már öntudatlanná kopott mágikus kicsinyítéssel a gonosznak kártévő érdeklődését elhárítsa.

A szó mágikus erejébe vetett hit azonban különös teljességben a ráimádkozásokban, a ráolvasásokban él. Népünk a kárt, bajt, betegséget szellemi valaminek érzi, amelyre rá lehet parancsolni, amelyet távozásra lehet kényszeríteni. A ráimádkozások szövegében legtöbbször keresztény képzetek is megcsillannak, ami egyrészt azt bizonyítja, hogy az ősi magyar gyakorlat átalakult, keresztény elemekkel gazdagodott, másfelől pedig a középkori liturgia gazdag exorcizmuskészlete a néphagyományba is utat talált. A sok szöveg közül csak néhányat mutatunk be.

Ficamodásról, rándulásról: *Úton mén a szent asszony, szent asz-zonnak szén gyermek a kezibe, szén gyermeknek szén körösz-t a kezibe. Icemödés, ficemödés, inak-nak, csontoknak helyibű kimöne-tele: küdöm Máriáhon, Mária kü-di szent fiáhon, Jézus küdi helyire.*

Szemverésről: *Palma szülte á-*

gát, virága szülte Szent Annát. Midőn az Úr Jézus a földön járt, előtanált három zsidó lánt. Eggy aszonta: de szép vagy Jézus, mint a nap. Másik aszonta: de szép vagy Jézus, mint a hód. Harmadik aszonta: de szép vagy Jézus, mint a hajnali csillag. Ez a három zsidó lán mögverte Jézust szömmé. Eevitte Mária Jézust a Jordán vizire, ahun vizet merített, aztán fehér márván kűre öntötte. Ezön kisedrű a verést, fájdalmat mosom lē evvē az imács-csággá.

Vannak olyan ráolvasások is, amelyekből hiányzanak a vallásos képzetek. Itt méginkább világos a szavaknak mágikus felfogása. Így a pockot úgy kell elpusztítani a háztól, hogy az ember háromszor ezt mondja: *A mi házunknál kilenc pocok van. Nem kilenc: nyolc. Nem nyolc: hét. Nem hét: hat. Nem hat: öt. Nem öt: négy. Nem négy: három. Nem három: kettő. Nem kettő: eggy. Nem eggy: eggy csöpp se.*

Nem tartozik ide a ráimádkozás lélektanának elemzése, de kétségtelen, hogy az esetek jelentős részénél szuggesztiós, illetőleg autósuggesztiós jelenséggel van dolgunk. Nem lehet tehát csodálko-zunk, hogy olykor a ráimádkozás fogamatossá is bizonyul.

Egyébként a többi vallásos megnyilatkozásoknál is különös nyelvhasználat alakult ki. Az imádság, vallásos ének nyelve általában nem azonos a mindennapi élet nyelvével: régieskedő, közel áll a művelt köznyelvhez. Ez bizonyára csak részben hatása a Káldi-féle biblia dunántúli tájszólásának, illetőleg más vidékről való papok nyelvének. Úgy tűnik fel, mintha népünk imádkozó szavát ünnep-lőbe öltöztetné, hogy így mintegy méltóbban jelenhessék meg Isten előtt. Így az evés előtti ismeretes

imádság: *Mindeneknek szemei tebenned bíznak Úristen, stb.* Vagy énekben: *Bemegyek szent templomodba stb.* A dölt betűvel szedett szavak a köznapi használatban természetesen nem így hangzanak, hanem ö-ző tájszólásban.

A beszédnek ezt a kettősségét máshol is megfigyelhetjük. Sajátos dolog ugyanis, hogy a szegedi nép más beszédmódját pontosan, szószerint szokta idézni. A szegedi tájszólást tehát *szögedi-össen*, a dorozsmai ember palócos beszédét a *dorozsmai embör módjára*. Bizonyos derűs mellékizzel szokta utánozni a dorozsmai szomszédot: *deg bon a kípëdbë, de mëgitëttëd a pofámat!* (A csúfolódó szegediek szerint ezt mondotta volna a dorozsmai ember a lovának, amikor a fejük véletlenül összeütközött). A hivatalviselő úr beszédét természetesen *urasan*, enyhe gúnnyal adja vissza: *bemöntem a rendörkapitánhon, mögmontam neki, hogy puskát szeretnék váltani. Aszonta, hogy kérem most nem érek rá fegyverviselési engedélyt adni, tessék eljönni a jövő héten! A kapitán nagyon finom embör vót.*

Az utánczás önmagában még nem volna baj, hiszen a nyelv játékos kedve nyilatkozik meg benne. Sokkal fájdalmasabb következményekkel jár azonban olykor az iskola munkája és hatása. Megfigyeltük, hogy a szegedi parasztyerek a tanító és a betű együttes hatása alatt az iskolában szerzett ismereteit gyakran már köznyelven, bizonyos szaváló hangsúlyozással adja elő: beszéde ilyenkor nagyon erőltetettnek hangzik. Ez a kettősség a művelt közszellem kényszerítő hatása alatt alakult ki, amely a tájszólást sokszor tartja megbélyegzőnek. Az eredmény: a felemás, tudákos módon beszélő parasztok

ijesztő nagy száma. Furcsán hangzik, de igaz, hogy ma már szép magyarsággal, tiszta tájszólással szinte csak írástudatlan öreg parasztok beszélnek. Az iskola tehát, amelynek egyik legszebb eszménye a magyar nyelv szolgálata, akarata ellenére is árthat, mert néha a gyerekeknek édes anyanyelvét állítja pellengérre. Ezzel szándékai ellenére is azt a hasadást kezdeményezi, ami a parasztsarjadékoknak a művelt rétegekbe olvadását, az értékes paraszt hagyományoknak, elsősorban a népnyelvnek hódítását lehetetlenné teszi. Ennek a szomorú társadalmi tünetnek elemzésébe természetesen nem mehetünk bele, de azt hisszük, hogy parasztságunk ősi szellemi talaja a tájszólásnak akár jóhiszemű, akár csufondáros üldözésével kezdett meginogni. Ez a folyamat parasztkultúránk egész rendszerének pusztulásával járt, mert ósdinak, elavultnak, parlaginak bélyegezte azt is, ami pedig magyarságunk örök értékeihez tartozott.

Térjünk azonban vissza a szegedi népnyelv világába. Ha a nyelv a közösségi szellem terméke, fokozottan áll ez a nép nyelvére. A kollektív népi szellem egyik legjellegzetesebb vonása, hogy bizonyos normákat és formákat kötelezően előír az egyén számára. A szegedi nép is egyéb előírások mellett számtalan *nyelvi formulát* ismer, amelyeknek az adott alkalommal való kimondása öntudatlanul is kötelező, eltérő fogalmazásnak helye nincs, elmulasztása pedig a paraszti etikett sérelme volna. Így a szobába lépő vendég és a házbeliek között a következő bevezető párbeszéd folyik: *'sék a Jézus! Mindörökké ammén! Hogy vannak kentők? Köszönjük kérdésöd, möggyagunk hallá Istennek. No újjé*

lő! Nem fáratam é! Nemcsak az ül lő, aki éfárat. Kérdőzzék mán kentők, mé gyüttem? Maj mögmondod! — ezután kezdődik a társalgás.

Tudjuk azt, hogy a nyelv kultúrákat és sorsokat tükröztet viszsza. Türelemmel ki lehet belőle olvasni a nemzetnek egész művelődéstörténetét. Fogjuk most vállatóra a szegedi tájszólást: vajjon mit árul el a szegedi nép sorsából?

A szegedi dialektusnak más tájak magyarja számára legfeltűnőbb vonása az őzés, azaz köznyelvi e-, ë-hangok labializációja. A nyelvészek megállapították, hogy ez a változás a 15—16. század folyamán mehetett végbe. Okát azonban még teljes bizonyossággal nem tudjuk. Nagyon valószínű, hogy e folyamat a fajrokon kúnok teljes elmagyarosodásával is kapcsolatos. A kún nyelvet, mint a fönmaradt kún nyelvmelék igazolják, a labiális magánhangzók jellemzik. A kúnok ugyan elsajátítják nyelvünket, de artikulációs bázisuk természetesen nem változik meg. Így jön létre, első sorban tehát talán fiziológiai okok következtében az őzés, főleg azokon a területeken, ahol kúnok éltek. Hogy itt bizony lassú folyamattal van dolgunk, tanúsítja az is, hogy a 16. századbeli szegedi írók nyelve az őzés szempontjából még nem következetes.

Másik érdekes vonása a szegedi nyelvnek, hogy idegenből alig vett át egy-két török (*dili*: félkegyelmű, *duttyán*: lacikonyha-féle, *bosztán*: kert, *betyár*, *Halál*- és *Kara*-családnév stb.), szerb (*abronyica*: vízhordó rúd, *cicvara*: tejfőllel és liszttel készített rántottaféle, *dëbëlla*: otromba, nagytestű lány, *dërgovác*: kupec, *doszta*: elég, *próbeszëtyu*: próbaszerencse, *sëtyëra*: szerető, *szëvëjedna*: mind-

egy, *vëcsár*: mulatság, *vótka*: pálinkafőzésnél az első lepárolás eredménye), német (*atrec*: cím, *ás-lúgoz*: kénezi a boroshordót, *cáger*: óramutató, *cëndzár*: ügynök, *deferenc*: különbség, *kovártély*: szállás, *tajcsol*: egyhelyben topog, eredetileg a németmódra való táncolást jelentette stb.) szót. Annál bőségesebben vannak azonban szókincsében latin jövevények. Ezek a *deák* szavak (*mögáprëndál*: megneheztel, *árkus*: ívpapír, *ceremória*: caerimonia, *damënom*: birtok, vagyon, dominium, *dátom*: borraavaló, ajándék, *emines*: kiváló, *foktom*: factum, cselekvés, *funtus*: fundus, házhely, *istramentom*: instrumentum, eszköz, *kapitáros pénz*: tőkepénz, *kontrektus*: szerződés, *kumma*: comma, *nóblis*: uraskodó, *sallárium*: tiszteletdíj, *virguja*: kútásáznál használt mérőléc stb.) teljesen adaptálódtak, ma is élnek, a nyelvújítás erőltetett magyar szavai nem tudták őket kiszorítani. A nyelvnek ez a deákos színeződése Szegednek régi gazdag egyházi és polgári kultúrájára utal.

Szeged művelődéstörténete számos szólásban is tükröződik. A történeti háttérrel a népemlékezet már igen keveset tud, de egy-egy kifejezés, példabeszéd a város régi multjának mintegy népi hírmondója. Hallgassuk meg itt is a szegedi népnyelv vallomását!

Messziről jött embertől szokták kérdezni: *Mi hír Budán?* Ez a kifejezés még bizonyára a középkorból maradt fenn. A *kúnhitű*: alattomos, kétszínű — szintén a középkor végére, a kúnok nehézkes asszimilációjára utal. A török kort idézi föl a *ráérünk*, *nem hajt a török*, vagy az *ëmönt ipiliomba*: messzire ment (imperium = királyi Magyarország).

A *boszorkányhiedelme*k terminológiájából is igen sok kifejezés

kövült meg a szegedi népnyelvben. Értelmük természetesen már jórészt megszeliidült, illetőleg módosult. Ilyenek: *nyakán van*, nem tudja *lérázni a nyakárú*: kellemetlen, rosszkor jövő látogatóról szokták mondani, akinek érkezéséhez még jóképet is kell vágni. A boszorkányhit szerint a bűbájos ráül alvó áldozatának nyakára és vagy vérét szívja vagy pedig megnyergeli és ellovagol rajta a Szent Gellért hegyére. *Szele valaminek*: oka valaminek, ilyenféle kifejezésekben: *az én káromnak is ű a szele*. A levegőben repülő boszorkány ugyanis pusztító vihart támaszt, szele nyomán baj és kár keletkezik. *Kocsonnyája valakinek*: áldozata valakinek. *Ez a gyerök is az apja kocsonnyája, mindég ütötte-verte szögént*. A boszorkányok a néphit szerint áldozataikat beteggé nyomoríthatták, idegzetüket annyira tönkretették, hogy úgy reszkettek, mint a kocsonya. *Átlát a szitán*: tisztában van valamivel; ez a kifejezés ismét sajátos népszokásra, illetőleg hiedelemre utal. Ha elveszett valami, meghatározott mágikus szertartások között szitán néznek át. Úgy gondolják ugyanis, hogy így meglátják, hol kell keresni, ami elveszett. A mai jelentés kialakulása világos.

A régi közélet jellegzetességeit is őrzi egy-egy szólás, kifejezés, hasonlat. Jelentésük azonban már sokszor elhomályosodott. Néhány példa: ez a főd, ház is *szekvesztromba van hagyva*, azaz el van hanyagolva. Hogy mi volt a *sequestrum*, ma már nem tudják. Vasárnap délután összeülnek a szomszédok *détába* és *détáznak*. Nem tudják már természetesen, hogy az országgyűlés régi *dieta* nevét őrizték meg. A szegedi hitéletre emlékeztet az *áziyomba van* — kifejezés; jelentése: jó helyen

van. Ma már nem tudják, hogy az alsóvárosi templom valamikor *asylum* volt, azaz az oda menekülő bűnösöknek büntetlenséget biztosító menedékhelye.

Az újabb korból is említsünk meg néhány példát: *émönt, mint Kossuth*. Olyan emberre mondják, aki hirtelen eltűnt és többé soha nem tért vissza. *Jól áll, mint Szöged vízkő*: arra az emberre szokták mondani, akinek igen rosszul áll a szénája. A szólás az 1879. évi árvízre, Szeged pusztulására utal. *Möglépött, mint Dugonics*: odébb állt, elszökött. A szólás Dugonics András szegedi szobrával kapcsolatos. A szobrot, Izsó Miklós és Huszár Adolf szép alkotását 1876-ban közvetlenül a mai központi egyetem előtt állították föl. Az árvíz után azonban városrendezés következtében kevéssel távolabbra, a róla elnevezett tér közepére került. A szobornak ez a költözködése annyira megragadta az egykorú szegediek nyelvi képzeletét, hogy szólás lett belőle.

Élt Szegeden a század elején egy híres ügyvéd, *Pillich Kálmán*, aki nemcsak eredeti észjárásáról és különc életéről volt híres, hanem arról is, hogy nem volt — bajusza. Ez a férfinak akkoriban annyira szokatlan viselet indította a szegedi népet arra, hogy ezentúl a csupaszajkú férfiakat a *pillikbajuszú* díszítőjelzővel illesse.

A népnyelvben valami friss természetesség, érzékiség, találó megfigyelés ragad meg különösen, amely a mondanivaló művészi kifejezéséhez elsősorban a környezetadta lehetőségeket hívja segítségül. A népnyelv a költői nyelvhez hasonlóan általában nem elégszik meg a rideg közléssel, díszes köntösbe öltözködik, ismeri a körülírás és elhallgatás művésze-

tét, a fogalmakat is szereti képekben kifejezni. Még mai romlásában is érezzük belőle a beszéd örömet, közösségképző erejét. Kezdjük a szólásokkal, sztereotíp kifejezésekkel:

Száraz kéztű szakad: a nem jószívűből adott ajándéokra szokták mondani. *Ee kéne zavarni a macskát a tűzhelyrű:* el kellene kezdeni főzni. *Balkézzé várni:* nem várni meg valakit az evéssel. *Kalap alatt háll:* reggelig mulat a kocsmában. *Barátgarassá fizet:* potyázik. *Uccát állít:* hangos perpatvart kezd, amire összecsdülnek az emberek. *Taroggán mönt a sírba:* fölakasztották. *Erőszakkâ mönt az Isten anyakára:* öngyilkos lett.

A szegédi népnyelv sokoldalú ötletessége, kifejező ereje, páratlan szemléltető készsége a hasonlatokban is megnyilatkozik. Eredetüket alig lehet tisztázni. Sokszor valami szokatlan, egyszeri eset vált tipikus hasonlattá. A részleteket elfelejtették, de csattanó hasonlat formájában azoknak emléke is fennmaradt.

Két-balkezes emberre szokták mondani: *tapogatja, mint vak a hajnalt.* Dicsekvő emberről mondják: *neki is két óralika van, mint a szögény embör malaccának.* A lusta ember: *pattan mint hathe-tes hamuba a szikra.* A makacs ember: *annyit ér az neki, mint süketnek a jóröggelt.* A házsártos ember: *olyan, mint az ördöggötötte rokka.* A bőbeszédű ember: *tele van, mint kántor allelujává.* Egyéb hasonlatok: *pislog, mint Bacsó, mikor a hasát varrták.* Két részt húz, *mint a feleségös kúdús.* Az jár neki, *ami Bugyinak a tapasztásé: semmi.* Annyiba van neki, *mint Kanflinak a barátfüle:* sokba. *Mozog, mint a tetves bunda.* *Úgy áll, mint a Krisztus tűz-revalója: összevissza.* *Pékulál, mint zsidó az üres bótba.* *Sorba mén,*

mint Tápén a bíróság. *Tallasodik, mint a kópasz veréb.* *Mászkál, mint az urakba a fájdalom.* *Menekül, mint tót az eszitű.* *Alázatos, mint a torba járó kutya.* A kövér ember: *olyan, mint a delezsanc.* A kényes ember: *ez is kinnyült kilenc kutya hosszára.*

A művészi népnyelvből még leginkább a közmondások kerültek át a köznyelvbe és váltak általánosan ismertté. Nem is csoda, hiszen a népnyelvnek legnagyobb remeklései közé tartozik a paraszti életbölcsségnek színes fogalmazású, csattanó tömörségű kifejezése. A közmondást a közösség szinte kötelező érvényű igazságnak fogadja el, amelybe bele kell nyugodni, az egyénnek nem illik megfélembezni. Sok vitát vág ketté, nem egy pörpatvart oszlat el egy-egy idejében alkalmazott, találó példabeszéd. Néhány szegedi népi közmondás: *Ha akar, lögyön templom, minek az a kápolna.* *Füstöl a kémény, de nem tudjuk, mi főj alatta:* a látszat csal. *Annak adja az Isten az olvasót, aki nem tud rajta imádkozni:* annak van vagyona, aki nem tud vele élni. *Jobb rosszâ, mint rossz nékü.* *Ott szakad a jég, ahun legvékonyabb:* szegény embert még az ág is húzza. *Miné koszosabb, annâ jobban vakaródzik.* *Mindön koszos malac tanál magának dörgölődzőfát:* minden zsák megtalálja a maga foltját. *Teremtő av vóna, csak mögváltó lögyön:* nem elég tervezgetni, tenni is kell. *A ház nem vagyon, csak nyugalom:* a házbirtokból nem mindig lehet megélni. *Ahun eggy van, ott eggy sincs:* az egyetlen gyereket úgy féltik, hogy még örülni sem tudnak neki. Országosan ismert közmondásoknak sajátosan módosult helyi változataival is találkozunk: A jó pap is hótig tanul, mégis tanulatlan hal

mög. Nem jó az úrral eggy tálbú cserösznyézni, me möglün a mag-jávâ.

Sort keríthetnénk még a tréfás párbeszédre, mondókákra, talá-lós kérdésekre is, amelyekből szintén kicsendül a népnyelv já-tékos kedve, magatudatlan öre-me. De az elmondottakból is vi-lágosan kitűnik a tájszólás színes magyarsága, virágzó ereje, gazdag változatossága. Sajnos, az iskola, hivatal, újság, rádió révén a köz-nyelv sokat pusztít. Sajnálatos félreértés folytán a népnyelv használata nevelésnek, sőt szé-gyenletesnek tűnik föl némelyek előtt hazánkban, pedig külföldön például tájszólásban írt újságok jelennek meg és a néptanítókat arra kötelezik, hogy a gyermek szülőföldjének dialektusában ta-nítsanak. Jussunk el minél szá-mosabban annak felismeréséig, hogy a népnyelv a maga gazdag helyi változataival a magyarság legnagyobb költői teljesítményei közül való. Nem vagyunk már annyira egyszerűek, hogy a nép-nyelv használatát természetesnek érezzük: művészi ízlésünk finomí-tásával tanuljunk meg hát gyö-nyörködni a tájszólás zenéjében, amelyből őseink gazdag egyszerű-sége, boldog magyar világa szól hozzánk.

BÁLINT SÁNDOR

Germán származásúak-e a horvátok?

Méltán keltett nagy feltűnést S. Bucs nemrég megjelent 24 ol-dalas kis vitairata („Nasi szluzs-beni povjesznicsari i pitanje pod-rijetla Hrvata“, Zágráb, 1941.), mely a horvátok szlávságát tagad-va, népének germán-gót száрма-zása mellett foglal állást. A hor-vátság lelki megoszlása szerint

természetesen nagyon vegyes ér-zelmekkel fogadta e tanulmányt. Bucs szerint a horvát történet-íróknak és a „Délszláv Akadémia“ tudósainak ugyan nagy érdemeik vannak egyes adatok és forrás-munkák felkutatásában, de hibá-juk, hogy ezeket az adatokat tel-jesen tévesen értelmezték s egy hamis, romantikus „szlávománia“ hatása alatt zsákutcába jutottak. Ő, mint írja, hangsúlyozottan el-lene van a francia forradalom „e-gyenlőség és testvériség“ elvének s helyette a reális tényből, a népek és fajok közti értékkülön-bégből indul ki. Ennek alapján rámutat arra, hogy Kukuljevics, Don Bulics, Barade és mások mind tévesen és helytelenül akarták a kiváló faji tulajdonságokkal ren-delkező, államalkotó horvát népet a „mocsárlakó, gyenge, destruktív és rabszolgalelkű“ szlávoktól szár-maztatni. Szerinte csak szeren-csétlen tévedés folytán, az olaszok és görögök révén ragadt a dalmá-ciai horvát területekre a „Sclavo-nia“, lakóira pedig a „sclavi“ el-nevezés, melyet az igazi fajhor-vátok, mint A. Sztarcsevics, min-dég visszautasítottak. „A horvá-tok szláv származásáról szóló el-mélet nemcsak az életben, hanem a tudományban is megbukott,“ állapítja meg a tanulmány. A szlávok sohasem tudtak államot alkotni s mindig csak idegen se-gítséggel tudtak fennmaradni: így főleg T. Peisker volt prágai egye-temi tanár állításaira támaszkod-va szerzőnk azt fejtegeti, hogy Oroszországot a germán Wiking-ek, Bulgáriát a szintén „nem-szláv“ bulgárok, Horvátországot pedig a „germán-gót“ horvátok szervez-ték meg. A nyelvrokonságra néz-ve, mely eddig döntő bizonyíték-ként szerepelt a közös szláv ere-det mellett, az a felfogása, hogy ez az érv lényegtelen s más ide-

gen népekkel is megesett, hogy egymás nyelvét elsajátították a nélkül, hogy fajrokonok lettek volna. Bucs ismerteti azt a másik, szintén szlávellenes származási eleméletet is, melynek képviselői, *Zsupanics* és néhányan mások egy kaukázusi-iráni néptörzsből vélik népük eredetét fellelni. Végül rátér arra a szerinte egyedül helyes nézetre, melyet legkövetkezősebben K. *Segvics* fejtett ki a legrégibb erre vonatkozó dokumentumok (mint például a „*Libellus Gothorum*“ stb.) alapján; arra t. i., hogy a horvátok a hatalmas gót népnek egyik törzsét alkották s a „*Hredj-gótok*“ utódai. Ebből a „*hredj*“ (dicső) szóból alakult ki a „*hrothi*“-„*hroad*“-„*hruat*“ változásokon keresztül a mai „*hrvat*“ szó. Csakis ez a kiváló germán faj lehetett a nemesvérű horvátok őse s ez a „*Wiking-rokonság*“ a magyarázata a dalmátok kiváló tenge-rész tulajdonságainak. A horvát „...*mir*“ végzetű uralkodó-nevek (*Silimir*, *Branimir*, *Zvonimir* stb.) szintén gót eredetűek s *Toma* spallatoí archidiakon a 13. században a horvát uralkodót „*Dux Gothorum* vel *Chroatorum*“-nak nevezi. Írásában különböző írókra és adatokra hivatkozva Bucs felszólítja végül a horvát történetírókat, hogy ismerjék be hagyományos tévedésüket s kövessék őt az új utakon. A maradi „*mocsárlakó*“ szláv-hívőknek pedig gúnyosan Goethe szavait idézi: „*Du gleichst dem Geist, den du begreifst.*“ A mindenesetre érdekes íráshoz bajos lenne érdemlegesen hozzászólni. Viszont Goethével kapcsolatban eszünkbe jut, hogy valamikor éppen a nagy német író volt az, aki 1789-ben a híres szerb népdal, a „*Hasanagánica*“ lefordítá-

sával, — (amelyet nálunk utóbb *Kazinczy* fordított le „*morlach* nyelvből Goethe után“ „*Gyászdal Azzán-agának szép, de szerencsétlen nője felől*“ címen,) — J. *Grimmel* és más romantikus szellemekkel együtt Európában és a művelt Nyugaton divatba hozta a „*dél-szláv*“ népköltészet iránti lelkesedést a nélkül, hogy a szláv szónak megvető értelmet tulajdonított volna. És azt is tudjuk, hogy számtalan kiváló horvát ifjú, a horvát nemzeti ujjaszületés nagy írói *Grácban* és *Bécsben* a német kultúrán nevelődve nem titkolták nemzetük multját és szláv származását, sőt A. *Senoa* 1865-ben mint a „*Slawische Blätter*“ szerkesztője éppen a szláv népek értékeivel igyekezett Európát megismertetni.

VÁNDOR GYULA

Beküldött könyvek:

Pusztai-Popovits József: Az erdélyi románok kulturális helyzete a bécsi döntés után. (Különlenyomat a Kisebbségi Körlevél 1942. évi január havi számából).

Holberg Lajos: A politikus csizmadia. (Dán eredetiből ford. *Puskás Endre dr.* Szeged, 1941.)

Erdély. (Utmutató Erdély vendégei számára. A kolozsvári egyetem tanárainak közreműködésével összeállította *Prinz Gyula*. Pécs, é. n.).

Prohászka Lajos: A vándor és a bujdosó. (Budapest, 1941. *Danubia* kiadó).

Stadler Aurél: Csend, Béke, Fény. (Szabadka, 1942. *Papp Géza*: *Globus* kiad.).